ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ AHŞAP MİNBERLERİNDE GÖRÜLEN GEOMETRİK BEZEMELERİN GİYSİ TASARIMLARINA AKTARILMASI

Kezban SÖNMEZ
Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, kezbankarasonmez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7640-9537

Özlem TÜMBEK
Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, ozlemtumbek@gmail.com

Sönmez Kezban ve Tümbek Özlem. "Anadolu Selçuklu Dönemi Ahşap Minberlerinde Görülen Geometrik Bezemelerin Giysi Tasarimlarina Aktarılması". idil, 121 (2025/6): s. 1011–1024. doi: 10.7816/idil-14-121-04

ÖZ

Anadolu Selçuklu dönemi süsleme sanatları, farklı dillerin ve kültürlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu dönemde süslemelerin taş, çini, dokuma, metal, ahşap gibi farklı malzemelere, geometrik, bitkisel, figürlü ve yazılı bezeme türlerinde yansıdığı görülmektedir. Bu malzeme ve bezeme türleri içerisinde, geometrik bezemelerin Türk İslam sanatları açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı; Anadolu Selçuklu dönemindeki geometrik bezemeleri tanıtmak, ahşap minberlerde görülen geometrik bezemeleri belirleyerek, bu bezemeleri kadın üst giyimlerine aktarmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kavramsal çerçeve için literatür taraması yapılmış, bir sonraki süreçte Anadolu Selçuklu dönemindeki ahşap minberlerde görülen geometrik bezemelerden yola çıkılarak Adobe Illüstratör programında desen tasarımları oluşturulmuş, ortaya çıkan desenler ilk bahar-yaz sezonu için oluşturulan kadın üst beden giysi koleksiyonuna yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Dönemi, Geometrik Bezeme, Giysi Tasarımı, Minber

Makale Bilgisi:
Geliş: 19 Temmuz 2025 *Düzeltme: 7 Eylül 2025* *Kabul: 11 Eylül 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Anadolu Selçuklu süsleme sanatı, farklı dillerin ve bakış açılarının kaynaşmasından ortaya çıkan bir sanattır. Bu durum 1071 yılından sonra Selçuklular'ın Anadolu'yu fethetmesiyle başlamıştır (Karpuz, 2004: 1). Anadolu'nun farklı kültürlerin kaynaştığı bir konumda olması, Selçuklu Devleti'ni eşi benzeri olmayan bir sanat etkileşiminin içine sokmuştur (Kuban, 1974: 115). Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Anadolu Selçuklu döneminde çoğunlukla bitkisel, geometrik, figürlü ve yazılı bezemelerin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle geometrik bezemelerin, süsleme sanatlarının her alanında yoğun bir biçimde kullanıldığı gözlenmektedir. Bu araştırmanın amacı; Anadolu Selçuklu döneminde kullanılan geometrik bezemeleri tanıtmak, ahşap minberlerde yoğun olarak görülen geometrik bezemeleri belirlemek, bu bezemeleri kadın üst giyimlerine yansıtarak, tekstil ürünü üzerinde kullanılacak tekniklerle, minberler üzerinde bulunan motiflerin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bununla birlikte, Anadolu Selçuklu döneminin kültürel mirası olan motif ve kompozisyonların gelecek kuşaklara aktarılması ve bu konuda çalışma yapacak olanlara bir kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu araştırma, Anadolu Selçuklu dönemindeki ahşap minber örneklerinde görülen geometrik bezemelerle sınırlandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kavramsal çerçeve oluşturmak için konuyla alakalı kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler, süreli yayınlar incelenmiş ve elde edilen veriler ışığında tanımlamalar ve açıklamalar yapılmıştır. Sonraki süreçte, Anadolu Selçuklu dönemine ait minberler belirlenmiş ve minber üzerinde bulunan geometrik süslemelerden esinlenerek Adobe Illüstratör programında desen tasarımları oluşturulmuştur. Desenler Adobe Illüstratör programında deri kumaş üzerine lazer kesim etkisi verecek şekilde tasarlanmıştır. Bu desenler 20-40 yaş aralığındaki kadınlara yönelik ilk bahar-yaz sezonu için oluşturulan üst giyim giysi koleksiyonunda kullanılmıştır. Çalışmada tasarımlara detaylı olarak yer verilmiş, ortaya çıkan tüm veriler ışığında sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

Anadolu Selçuklu Dönemi Süsleme Sanatları ve Geometrik Bezemeler

Süsleme, bir objenin ya da yüzeyin doğal biçimini ve fonksiyonunu bozmadan, güzelleştirmek için üzerinde birçok teknikle renkli veya renksiz çalışmalar yapmak olarak tanımlanmaktadır (Alpaslan, 2003: 13). Süslemeler insanların süslenmek ve farklı görünmek ihtiyaçlarından ortaya çıksa da, ilerleyen dönemlerde çevrenin ve toplumun şartlarına göre değişip gelişerek o toplumun kültürünü, gelişmişlik seviyesini ve değer yargılarını yansıtan bir unsur haline gelmiştir (Yıldırım, 2013: 10-11).

Süslemenin tarihi, insanlığın tarih sahnesine çıkmasına kadar dayanmaktadır. İnsanoğlu yaratılışı gereği başta kendisi olmak üzere, giysilerini, yaşadığı ortamı ve kullandığı eşyaları süsleme çabası içerisinde olmuştur. Orta Asya'dan başlayarak milli kültür ve sanatını yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktaran milletlerden biri de Türkler' dir (Yavuz, 2008: 10). Türkler'in kullandığı süslemeler estetik anlamda oldukça kaliteli ve gösterişli bir yapıya sahiptir. Gerek motiflerin çeşitliliği ve kompozisyonların zenginliği, gerekse fethettikleri topraklardaki kültürlerin harmanlanmasıyla süsleme sanatları gelişmiştir. Türk süsleme sanatı, altın çağını Selçuklu ve Osmanlı döneminde yaşamıştır. Bu çağlarda yapılan eserlerde teknik ve malzemelerin farklı ve çok çeşitli kullanılmasıyla süslemeler hem bilimsel hem de sanatsal bir değer kazanmıştır (Kurnaz, 2013: 36).

Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Büyük Selçuklular' ın devamı olan Anadolu Selçuklu Devleti, gerek Orta Asya ve İran'dan getirdikleri kültürleri gerekse hakimiyet kurdukları coğrafyada ve Anadolu'da daha önce var olan ulusların kültürlerinin etkileşimiyle, birçok bezeme türüne sahip olmuştur. Mimariden çiniye, ahşaptan madeni eşyalara kadar birçok alanda geometrik, bitkisel, figürlü ve yazılı bezemeleri kullanmışlardır.

Araştırmanın kapsamını oluşturan geometrik bezemeler, tarihin birçok döneminde süsleme sanatlarında kullanılmış, özellikle İslam mimarisinde nitelikli eserler ortaya çıkmıştır (Mülayim, 1982: 7). Geometrik süslemeler, çizgi sistemlerinin çeşitli kurallar dahilinde bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozisyonlar olarak tanımlanabilir (Bulut, 2020: 11). Geometrik bezemelerde düz ve kırık çizgiler, üçgen ve çokgenler ile yıldız gibi şekillerin sistemli bir şekilde bir arada kullanılmasıyla kompozisyonlar elde edilmiştir. Kompozisyonlarda kullanılan geometrik şekillerin çeşitliliğinin fazla olmasından dolayı araştırmacılar geometrik motifleri; geçmeler, açık ve kapalı geometrik sistemler ile yıldız motifleri olarak ya da çizgilerden gelişen kompozisyonlar ve kapalı şekil geçmeleri olarak sınıflandırmaktadır (Ögel 1966, Mülayim 1982). Geçmeler bir desen oluşturmak üzere şeritlerin birbirinin bir altından bir üstünden geçirilmesiyle elde edilmektedir. Bu şeritler kavisli olabileceği gibi kırık hatlara da sahip olabilmektedir (Ünal, 1982: 87). Literatürde zencerek olarak adlandırılan geçmelerin en basit olanı iki eksenli, daha

karmaşık kompozisyonlarda olanları ise üç hatta dört eksenli olarak tasarlanmıştır (Öztürk ve Türkoğlu, 2016: 172). Geçmeler dünyanın en eski motiflerinden biridir. Hititlerde, Kelt sanatında ve bazı Germen kavimlerinde yer yer bu motife rastlanmaktadır (Ögel, 1966: 83).

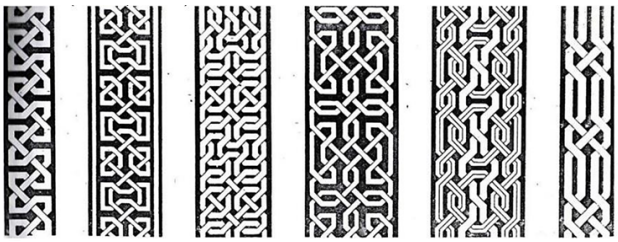

Görsel 1: Geçme/ Örgü/ Zencerek Motifi (Ünal 1982, Öztürk ve Türkoğlu 2016).

Açık ve kapalı geometrik sistemler süslemelerde çok sık kullanılan geometrik formlardan olup, açık geometrik sistemler kırık çizgi hatlardan, kapalı geometrik sistemler ise çokgenlerden oluşmaktadır. Kapalı geometrik şekiller ya da çokgenler birbirlerinin içerisinden geçerek veya sürekli kesişerek yeni formların oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle motifi gözleriyle takip eden kişi için desen sonsuz bir karakter kazanmış olmaktadır. Ancak açık sistemlerde yani kırık çizgi hatlı sistemlerde böyle bir durum gözlemlenmemektedir. Yıldız motifleri belirli noktalarda birbirini kesen kırık hatların meydana getirdiği şekiller olarak tanımlanmaktadır. Yıldız motiflerinin birbirlerine bağlanması sonucunda aralarında birçok farklı çokgenler oluşmaktadır. Bunun dışında süsleme sanatlarında yıldız motifinin tek başına kullanıldığı da görülmektedir. Yıldız motifleri genellikle bordürlerde, panolarda ve rozetlerde sıkça kullanılmaktadır (Ögel, 1966: 85- 86). Yıldız motifleri arasında özellikle "Selçuklu Yıldızı" olarak tanımlanan sekiz kollu yıldız motifi Anadolu Selçuklu süsleme sanatlarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Sekiz sayısına tarihte ve inançlarda birçok anlam yüklenmiştir. Örneğin; Türk mitolojisinde sekiz rakamı, göğün katlarını, dünyanın sekiz köşesini, gökyüzüne ulaşan kutsal hayat ağacının dal ve gölgesini temsil etmektedir. İslam inancında ise sekiz rakamı, sekiz cennet kapısını, sekiz kollu Selçuklu yıldızı ise merhamet, şefkat, sabretmek, doğruluk, sır tutmak, sadakat, cömertlik, Rabbine şükretmek gibi sekiz İslami melekeyi ve cennet damgasını betimlemektedir (Aslan ve Duran, 2021: 388-401).

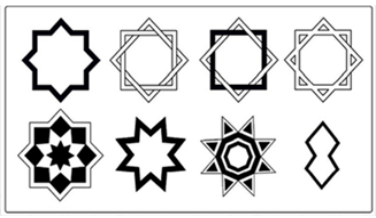

Görsel 2: Sekiz Kollu Yıldız/ Selçuklu Yıldızı/ Cennet Damgaları (Aslan ve Duran, 2021: 391).

Anadolu Selçuklu Döneminde Görülen Minberlerin Genel Özellikleri

Minber, hatibin cuma ve bayram namazlarında hutbe okumak için çıktığı, kapısı, merdiveni ve üstünde oturulan yeri olan kürsüdür. İslam sanatının erken dönemlerinde, ahşap minber örneklerini Anadolu Selçuklu döneminde yoğun bir biçimde görmek mümkündür. Minberler, camilerin kıble yönünde ve mihrabın sağ tarafında kalacak şekilde yerleştirilmektedir (Turani, 2000: 92). Minber Arapça kökenli bir terim olup kaldırmak, yükseltmek anlamına gelen "nebr" kökünden türetilmiştir. Üzerine çıkılacak yüksekçe yer anlamına gelen minberin çoğulu "menabir"dir (Oral, 1962: 23).

Minberler mermer, tuğla ve taştan yapıldığı gibi abanoz, ceviz, sedir, elma ve armut gibi hem sıcağa hem neme dayanabilen ağaçlardan yapılmış, yanları, korkulukları ve kapıları çeşitli tekniklerde süslenmiştir (Arseven 1966, Karamağaralı 1965). Minberler genel olarak kapı, gövde ve şerefe olmak üzere 3 ana bölümden oluşmaktadır (Oral, 1962: 23). Minberin "kapı bölümünde; taç, söve, aynalık ve kapı kanatları, gövde bölümünde; merdiven, korkuluk, yan aynalıklar, şerefe altı, köşk altı-geçit (dolap), süpürgelik (aynalık altı), şerefe bölümünde; sahanlık, külah, kubbe ve alem" yer almaktadır (Akgül 1992, Kurtişoğlu 2015).

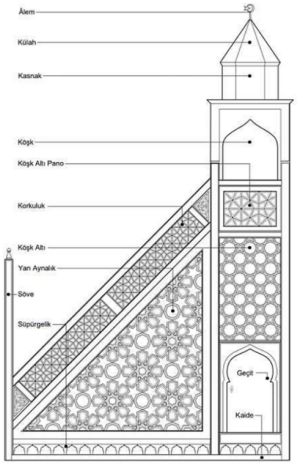

Görsel 3: Minber Bölümleri (Aksu, 2023: 21)

Ahşap minberlerin süslemesinde en çok kündekâri tekniği kullanılmaktadır. Büyük bir ustalık gerektiren bu tekniğin İslam sanatlarındaki ilk örnekleri 12. yüzyılda Anadolu'da, Halep'te ve Mısır'da görülmektedir (Öney, 1969: 135). Kündekâri tekniği, gerçek kündekâri ve taklit kündekâri olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Gerçek kündekâride kompozisyonlar, yıldız, baklava ve sekizgen şeklindeki, içi arabesk kabartmalı ahşap elemanların, oluklu ve ahşaptan yapılmış kirişler vasıtasıyla birbiri içerisine geçirilmesiyle yapılmaktadır. Taklit kündekâri tekniği, minberlerin yapılış stiline göre çakma-kabartmalı, çakma- yapıştırma ve kabartmalı kündekâri olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Gerçek kündekariye çok benzemekle birlikte farklı olarak geometrik ögelerde (yıldız, baklava, sekizgen) çivi kullanılmaz ancak aradaki çıtalar çivi ile tutturulur (Öney, 1988: 114-116). Kündekâriden başka en sık kullanılan teknik "oyma tekniğidir". Bu teknik "düz satıhlı derin oyma, yuvarlak satıhlı derin oyma ve çift katlı rölyef" olarak sınıflandırılmaktadır. Bu teknikte keskin uçlu bir oyma kalemi ile ahşap veya ağaç yüzey oyularak desenler oluşturulmaktadır (Yücel, 1975: 3). Minber yapımında kullanılan bir diğer teknik ise "kafes tekniğidir". Bu teknikte eni dar olan ahşap kirişler, üçgen, çokgen ve yıldız gibi geometrik birimler oluşturacak şekilde birbirlerine çakılarak kompozisyonlar meydana getirilmektedir. (Öney, 1988: 116). Bir diğer teknik olan "şebekeli oyma tekniğinde" ahşabın yüzeyi tamamen ortadan kaldırılmakta, "palmet, lotus ve kıvrık dalların" çevresi boşaltılmakta ve bu desenler sadece uçlarından birbirine tutturulmaktadır (Yücel, 1975: 3). Diğer tekniklere göre daha az kullanılmış olan "ajur tekniğinde" ahşap, delikli olarak çok ince oyulmaktadır. (Öney, 1969: 136).

Anadolu Selçuklu ahşap süslemelerinde bitkisel bezemeler, rumiler, geometrik bezemeler ve bezeme amaçlı yazıların en sık kullanılan konu şemaları olduğu görülmektedir (Bilici, 1985: 273). Minberlerde geometrik motifler, dörtgen, beşgen, altıgen, sekizgen, yıldız veya daire olarak, yan aynalık, korkuluk, süpürgelik ve şerefe altlarında kullanılmıştır (Akgül, 1992: 42- 43).

Geometrik kompozisyonlar incelendiğinde tekrar, simetri ve çizgi düzenlerinden ibaret olduğu gözlenmektedir. Minberlerde geometrik desenlerin karmaşık ve sonsuza doğru bir hareket içerdiği göze çarpmaktadır. Düz kenarlı ve köşeli şekiller ile daire veya eğri kenarlı geometrik şekillerin özellikle 3 boyutlu uygulamalarındaki ışık-gölge oyunları oldukça değerli izlenimler ortaya çıkarmaktadır (Önge, 1985: 86). Kompozisyonlarda kullanılan ögeler kadar çizgiler ve çizgilerin karakterleri de önem arz etmektedir. Kompozisyonlarda kullanılan çizgiler, geometrik ögelerin dizim ve yerleşim açılarına göre oluşturulmaktadır. Ancak kompozisyon içinde hangi çizgiye bakılırsa bakılsın açısal kırılmaların sırasının değişmediği, değişenin sadece çizgilerin ilerleyiş yönü olduğu ortaya çıkmaktadır (Mülayim, 1982: 60).

Anadolu Selçuklu Dönemi Minberlerinde Görülen Geometrik Bezemelerle Giysi Koleksiyonu Oluşturma

Bu çalışmanın ilk aşamasında, Anadolu Selçuklu dönemi ahşap minberlerinde görülen geometrik bezemelerden yola çıkılarak kadın üst giyim koleksiyonu oluşturulması amaçlanmıştır. Koleksiyon toplam beş adet tasarımdan oluşmaktadır. Tasarımların süreç analizleri yapılmış, uygulama aşamaları bu sıralamaya göre ilerlemiştir. Süreç analizi iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, Anadolu Selçuklu dönemine ait minber elemanlarının üzerlerinde bulunan geometrik bezemelerden esinlenerek desen

tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin temel tasarım ilkeleri doğrultusunda kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilerek, giysi tasarımlarında bu desen tasarımlarına yer verilmiştir. İkinci aşamada, tema doğrultusunda Adobe Illüstratör programında ilkbahar-yaz sezonuna uygun, 20-40 yaş aralığındaki kadınlara yönelik üst giyim koleksiyonu hazırlanmıştır. Oluşturulan üst giyim koleksiyonunun her bir paftasında iki adet desen tasarımı kullanılmış ve koleksiyon tamamlanmıştır.

Tasarım No: 1

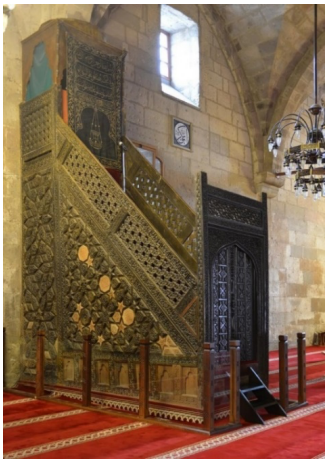

Görsel 4: Aksaray Ulu Cami Minberi (httpsimage.yenisafak.comresimupload201606110351c930f67516.jpg)

1 nolu giysi tasarımında kullanılmak üzere Anadolu Selçuklu dönemine ait minberlerden Aksaray Ulu Cami minberi seçilmiştir. Karamanoğlu Mehmet Bey Cami olarak da isimlendirilen Aksaray Ulu Cami'nin inşa tarihi ile ilgili farklı bilgiler bulunmakta, Anadolu Selçuklu döneminde Sultan I. Mesut zamanında yapıldığı, 1408 yılında Karamanoğlu II. Mehmet zamanında Mimar Firuz Bey tarafından yenilendiği bilinmektedir. Cami kareye yakın dikdörtgen planlı olarak çok ayaklı cami tipinde inşa edilmiştir. Minberi Anadolu Selçuklu Dönemi içinde 4.04x5.80 m ölçülere sahip büyük boy minberlerdendir (Kurtişoğlu, 2015: 17).

Aksaray Ulu Cami minberinin yan aynalık ve korkuluk detayı üzerindeki geometrik bezemelerden esinlenerek Adobe Illüstratör programında desen tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilmiştir. Tasarlanan giysi üzerinde belirlenen kısımlara hazırlanan desenler yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır (Görsel 7).

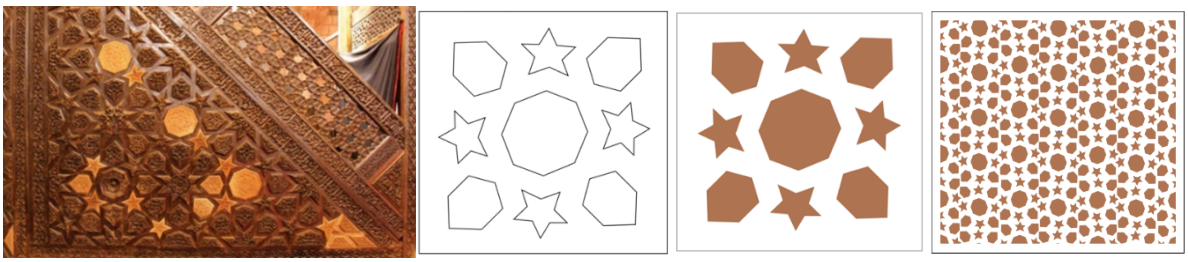

Görsel 5: Aksaray Ulu Cami Minberi, Yan Aynalık Detayı (Kurtişoğlu, 2015: 84).

Desen Tasarım No:1 (Çizim: Tümbek, 2024).

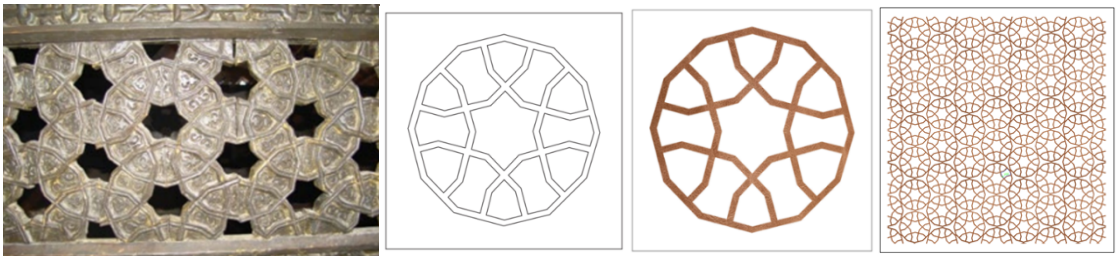

Görsel 6: Aksaray Ulu Cami Minberi, Korkuluk Detayı (Kurtişoğlu, 2015: 84).
Desen Tasarım No:2 (Çizim: Tümbek, 2024).

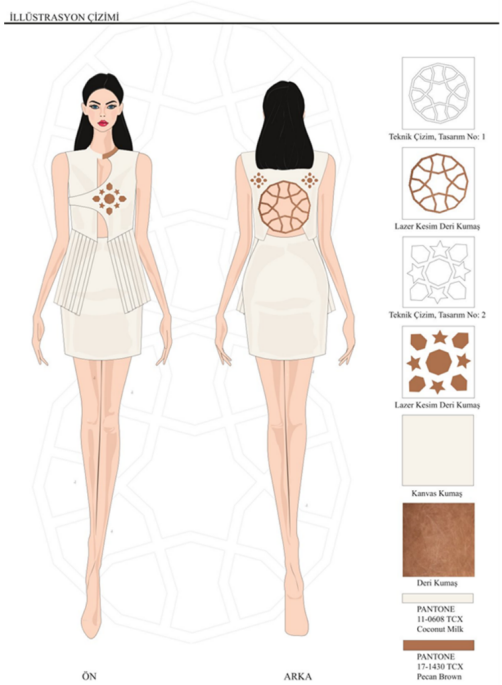

Görsel 7: Desen Tasarımlarının Illüstrasyon Yöntemi ile Giysi Tasarımına Uygulanması.

Tasarım No: 2

Görsel 8: Harput Ulu Cami Minberi (Kurtişoğlu, 2015: 80).

2 nolu giysi tasarımında kullanmak üzere Anadolu Selçuklu dönemine ait minberlerden Harput Ulu Cami minberi seçilmiştir. Harput Ulu Cami 30x40 m boyutlarında geniş bir alana inşa edilmiştir. Harim, son cemaat yeri, avlu ve revaklı bölümlerden meydana gelmektedir. Kalın duvarlarında moloz taşlar kullanılırken, kemerleri, revakları, kubbesi ve minaresinde tuğla kullanılmıştır. Caminin minberi sanatsal açıdan tarihimizin önemli eserleri arasındadır. Abanoz ağacından H. 582 (M. 1186) tarihinde yapıldığı bilinmektedir (Uzun, 2014: 31-32). Minber 2.28 m. uzunluğu ile Anadolu Selçuklu döneminin en küçük minberidir. Kapı genişliği 0.77x2.08 m boyutlarındadır. Bu ölçüyle de en dar giriş açıklığına sahip olan minberdir (Kurtişoğlu, 2015: 81). Harput Ulu Cami minberinin yan aynalık ve köşk altı detayı üzerindeki geometrik bezemelerden esinlenerek Adobe İllüstratör programında desen tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin temel tasarım ilkeleri doğrultusunda kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilmiştir. Tasarlanan giysi üzerinde belirlenen kısımlara hazırlanan desenler yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır (Görsel 11).

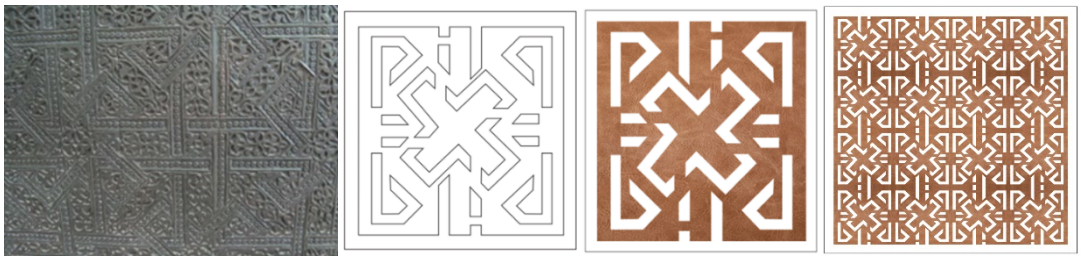

Görsel 9: Harput Ulu Cami Minberi, Yan Aynalık Detay (Kurtişoğlu, 2015: 83).

Desen Tasarım No: 3 (Çizim: Tümbek, 2024).

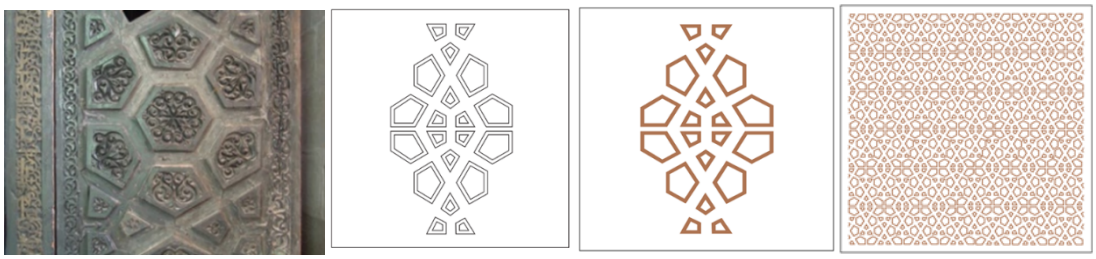

Görsel 10: Harput Ulu Cami Minberi, Köşk Altı Detay (Kurtişoğlu, 2015: 84).

Desen Tasarım No: 4 (Çizim: Tümbek, 2024).

Görsel 11: Desen Tasarımlarının Illüstrasyon Yöntemi ile Giysi Tasarımına Uygulanması.

Tasarımı No: 3

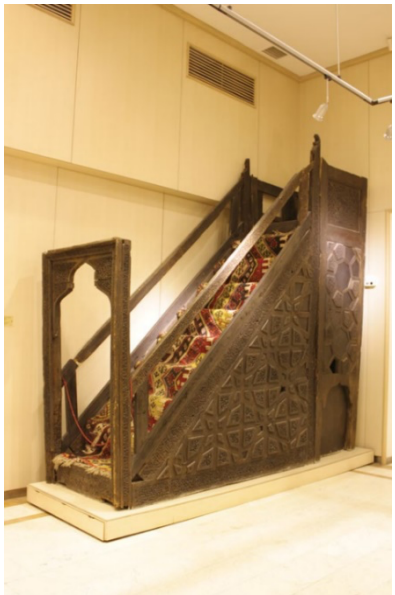

Görsel 12: Malatya Ulu Cami Minberi (Kurtişoğlu, 2015: 98).

3 nolu giysi tasarımında kullanılmak üzere Anadolu Selçuklu dönemine ait minberlerden Malatya Ulu Cami minberi seçilmiştir. Eski Malatya şehir merkezinde (bugün Battalgazi ilçesi) yer alan Malatya Ulu Cami Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad tarafından 621 (1224) tarihinde inşa ettirilmiştir. Günümüzdeki yapıda, tuğladan yapılan kısımlar ilk camiden kalmış, taşla yapılan bölümler daha sonraki devirlerde eklenmiştir. Dikdörtgen bir avlu, avlunun güneyinde bulunan ve avluya büyük bir sivri kemerle açılan mihrap önü kubbesi caminin orta eksenini oluşturmaktadır. Minberinde kündekârî ve eğri kesim tekniği birlikte kullanılmıştır. Minber günümüzde Ankara Etnografya Müzesi'nde teşhir edilmektedir (Çobanoğlu, 2012, 108-109). Köşk bölümü günümüze ulaşamamış, diğer bölümler büyük oranda korunmuştur (Kurtişoğlu, 2015: 100).

Malatya Ulu Cami minberinin yan aynalık ve köşk altı detayı üzerindeki geometrik bezemelerden esinlenerek Adobe İllüstratör programında desen tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin temel tasarım ilkeleri doğrultusunda kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilmiştir. Tasarlanan giysi üzerinde belirlenen kısımlara hazırlanan desenler yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır (Görsel 15).

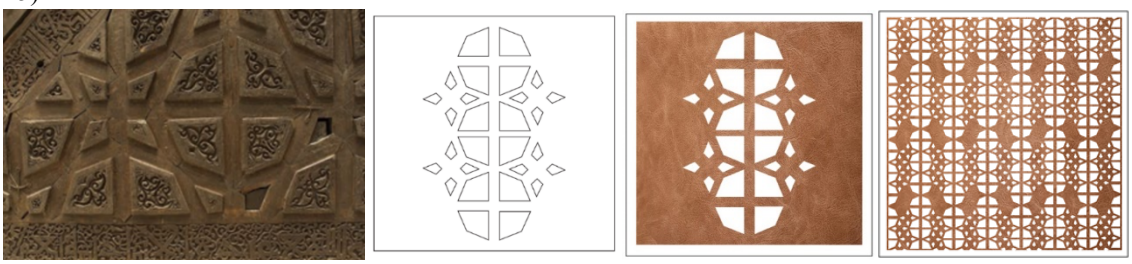

Görsel 13: Malatya Ulu Cami Minberi, Yan Aynalık Detay (Kurtişoğlu, 2015: 101).

Desen Tasarımı No: 5 (Çizim: Tümbek, 2024).

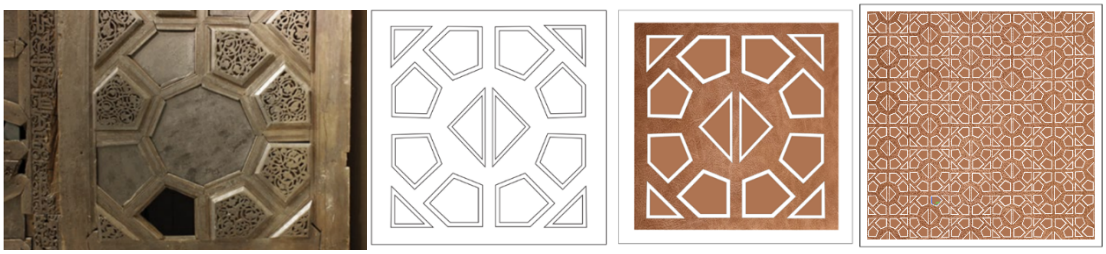

Görsel 14: Malatya Ulu Cami Minberi, Köşk Altı Detay (Kurtişoğlu, 2015: 101).

Desen Tasarımı No: 6 (Çizim: Tümbek, 2024)

Görsel 15: Desen Tasarımlarının Illüstrasyon Yöntemi ile Giysi Tasarımına Uygulanması.

Tasarımı No: 4

Görsel 16: Divriği Ulu Cami Minberi

(https.www.kulturportali.gov.trmedyafotograffotodokuman938divrigi-ulu-cami-minber).

4 nolu giysi tasarımında kullanmak üzere Anadolu Selçuklu dönemine ait minberlerden Divriği Ulu Cami minberi seçilmiştir. Sivas'ın Divriği ilçesinde bulunan camiyi Mengücüklü emiri Hüsamettin Ahmet Şah ile eşi Turan Melike Hatun, mimar Hürrem Şah Bin Mugis El-Hılati'ye 1229 tarihinde yaptırmıştır. Dikdörtgen bir alana inşa edilen caminin kuzey, batı ve doğu yönündeki taç kapıları, cephelerindeki farklı süslemelerle dönemin en önemli örneklerindendir. Minberinin 4. 05 m eni ve külah kısmı hariç 6. 46 m yüksekliğiyle döneminin en büyük minberi olduğu bilinmektedir. Ayrıca tüm bölümleri ile özgün bir şekilde günümüze ulaşması açısından da önemli bir minberdir (Kurtişoğlu, 2015: 175).

Divriği Ulu Cami minberinin yan aynalık ve köşk altı detayı üzerindeki geometrik bezemelerden esinlenerek Adobe İllüstratör programında desen tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin temel tasarım ilkeleri doğrultusunda kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilmiştir. Tasarlanan giysi üzerinde belirlenen kısımlara hazırlanan desenler yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır (Görsel 19).

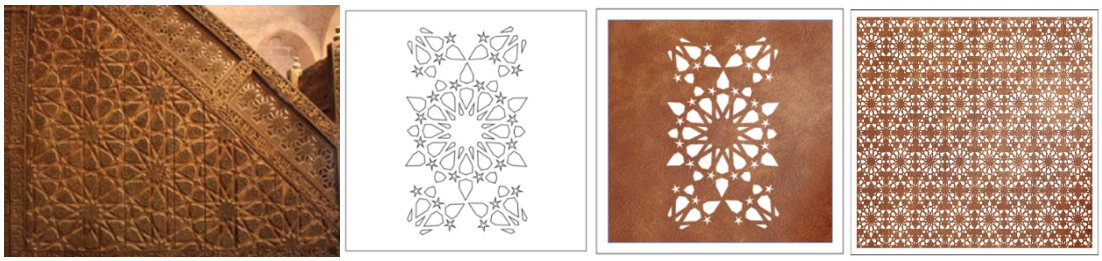

Görsel 17: Divriği Ulu Cami Minberi, Yan Aynalık (Kurtişoğlu, 2015: 84).
Desen Tasarım No: 7 (Çizim: Tümbek, 2024).

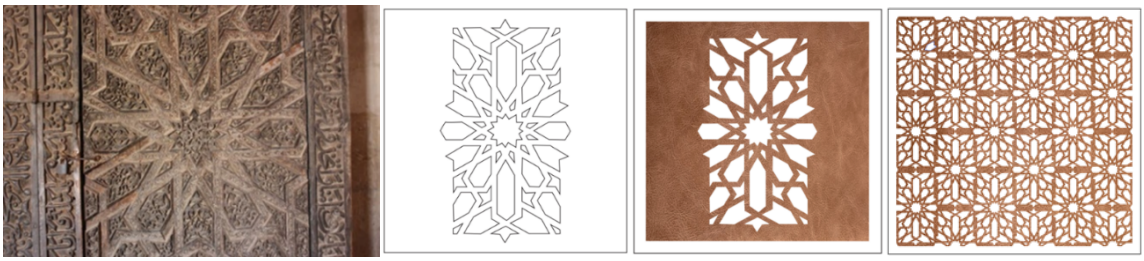

Görsel 18: Divriği Ulu Cami Minberi, Köşk Altı Detay (Kurtişoğlu, 2015: 84).
Desen Tasarım No: 8 (Çizim: Tümbek, 2024).

Görsel 19: Desen Tasarımlarının Illüstrasyon Yöntemi ile Giysi Tasarımına Uygulanması.

Tasarımı No: 5

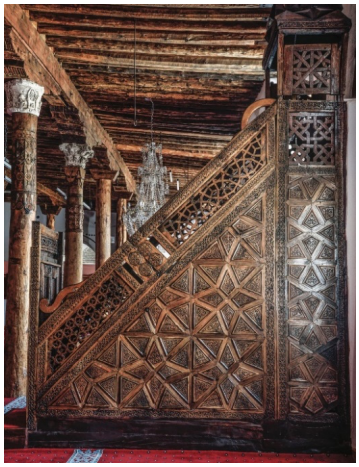

Görsel 20: Sivrihisar Ulu Cami Minberi

(sivrihisar ulu camihttpswww.selcuklumirasi.comarchitecture-detailsivrihisar-ulu-camii)

5 nolu giysi tasarımında kullanmak üzere Anadolu Selçuklu dönemine ait minberlerden Sivrihisar Ulu Cami minberi seçilmiştir. Sivrihisar Ulu Cami Eskişehir'in en büyük ilçesi olan Sivrihisar'daki en önemli eserlerden bir tanesidir. Ulu Cami'nin 1275 yılında Mevlana'nın müritlerinden Eminiddin-i Mikail tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Çatısını 67 adet ağaç sütunun taşıdığı Sivrihisar Ulu Cami, Anadolu'nun en büyük ahşap direkli camileri arasında yer almaktadır (Akyol, 2019: 39). Caminin minberinin 1924 yılında yıkılan Sivrihisar kılıç mescidinden buraya nakledildiği düşünülmektedir. Özgün şekliyle günümüze ulaşmıştır. 3.29x5.98 m ölçülerindedir (Kurtişoğlu, 2015: 213).

Sivrihisar Ulu Cami minberinin yan aynalık ve korkuluk detayı üzerindeki geometrik bezemelerden esinlenerek Adobe İllüstratör programında desen tasarımları yapılmış, birim halindeki desenlerin temel tasarım ilkeleri doğrultusunda kompozisyonları oluşturulmuş, oluşturulan kompozisyonlara lazer kesim etkisi verilmiştir. Tasarlanan giysi üzerinde belirlenen kısımlara hazırlanan desenler yerleştirilerek tasarım tamamlanmıştır (Görsel 23).

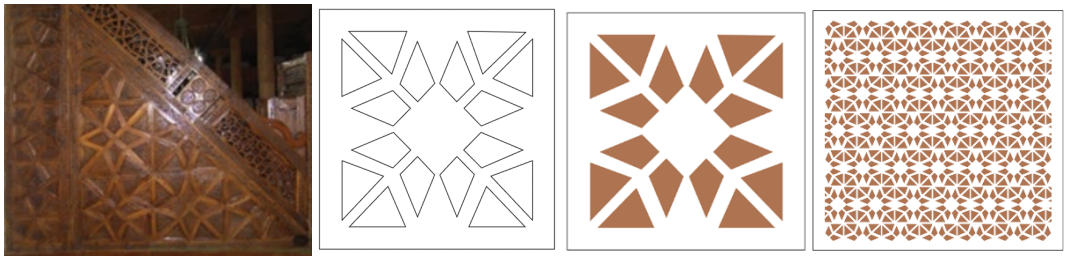

Görsel 21: Sivrihisar Ulu Cami Minberi, Yan Aynalık (Kurtişoğlu, 2015: 84).

Desen Tasarım No: 9 (Çizim: Tümbek, 2024).

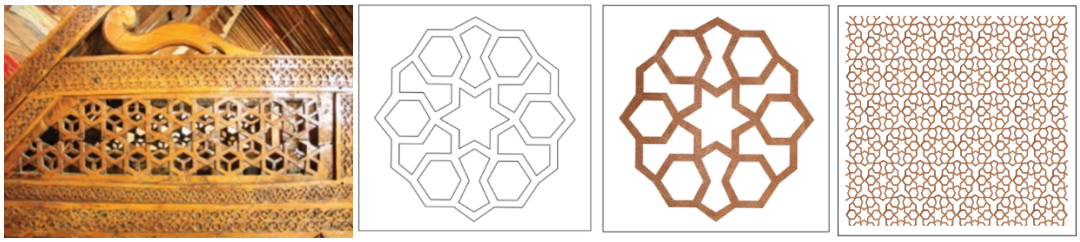

Görsel 22: Sivrihisar Ulu Cami Minberi, Korkuluk Detay (Kurtişoğlu, 2015: 84).

Desen Tasarım No: 10 (Çizim: Tümbek, 2024).

Görsel 23: Desen Tasarımlarının Illüstrasyon Yöntemi ile Giysi Tasarımına Uygulanması.

Sonuç

Türk İslam Sanatları içerisinde özellikle süsleme sanatları, Anadolu Selçukluları zamanında çok gelişmiştir. Bu gelişmede gerek motiflerin zenginliği gerekse Selçuklular'ın Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdikleri kültürleriyle, Anadolu'da yaşayan yerel halkın kültürlerinin kaynaşması ve yeni malzemelerin de kompozisyonlarda kullanılması etkili olmuştur.

Anadolu Selçuklu döneminde süsleme sanatlarıyla taş, çini, dokuma, metal ve ahşap alanlarında birçok teknik kullanılarak devrin en estetik eserleri üretilmiştir. Bu sanat dalları arasında ahşap sanatı ve minberler çok önemli bir yere sahiptir.

Anadolu Selçuklu ahşap minberlerinde bitkisel bezemeler, rumiler, geometrik bezemeler ve süsleme elemanı olarak yazı en çok kullanılan konular olmuştur. Geometrik bezemeler daha çok dörtgen, beşgen, altıgen, sekizgen, çokgen, yıldız ve daire biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Minberlerin yan aynalık, korkuluk, süpürgelik ve şerefe altlarında sonsuzluğu ifade eden biçim şeması, Selçuklu süslemesinin temel elemanı olmuştur. Ayrıca bu formlar yer yer arabesk dolgulu motiflerle bütünleşmektedir. Buna ek olarak geometrik bezemelerin bitkisel bezemelerle birlikte kompozisyonlar oluşturduğu görülmektedir.

Kültürel mirasımız olan Anadolu'nun bu köklü motiflerine sahip çıkmak, kayıt altına almak, konu ile ilgili bilimsel ve sanatsal çalışmalar yaparak bu çalışmaları gelecek nesillere aktarmak sadece araştırmacıların değil konu ile ilgili tüm kamu kuruluşlarının görevleri arasında olmalıdır. Bu çalışmada, kumaş ve giysi tasarımlarında bu motiflerin kullanılmasıyla ahşap ve tekstil sanatı arasında bir bağ oluşturarak, bu motiflerin toplumsal hafızada güncel kalmalarının sağlanacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Akgül, K. Ö. (1992). Ankara Arslanhane ve Ankara Alaeddin Camii Minber Süslemeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksu, A. (2023). Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemine Ait Ahşap Minberlerin Malzeme, Yapım Tekniği ve Süsleme Özelliklerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akyol, A. A. (2019). Sivrihisar Ulu Cami Yapı Malzeme Analizleri. Akdeniz Sanat Dergisi, 13 (Özel Sayı), 36-55.

Alpaslan, S. A., (2003). Tasarım Mesleki Resim (1. Basım). İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama.

Arseven, C. E. (1966). Minber. Sanat Ansiklopedisi, Cilt: 3, 1412-1421. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

Aslan, Y. ve Duran, R. (2021). Türk Sanatında Cennet Damgası ve Türk Kültüründe Sekize Yüklenen Anlamlar. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 51, 383-405.

Bilici, K. (1985). Karamanoğlu Alaeddin Bey Türbesi. Vakıflar Dergisi, (19), 271-276.

Bulut, M. (2020). Selçuklu Çizgileri: Anadolu Selçuklu Geometrik Kompozisyonları. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Çobanoğlu, A. V. (2012). Ulucami (Malatya Ulu Camii). TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 42, 108-109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karamağaralı, H. (1965). Çorum Ulu Camiindeki Minber. Sanat Tarihi Yıllığı, (1), 120-142.

Karpuz, H. (2004). Anadolu Selçuklu Mimarisi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Kuban, D. (1974). Muslim Religious Architecture: Development of Religious Architecture in Later Periods (Vol. 3). Brill.

Kurnaz, A. (2013). İstanbul Tarihi Yarımadanın Tarihi Çeşmelerinde Bulunan Motiflerin Takı Tekniklerinde Uygulanması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurtişoğlu, G. A. (2015). Anadolu Selçuklu Dönemi Ahşap Minberleri (1. Baskı). Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

Mülayim, S. (1982). Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süsleme Selçuklu Çağı. Ankara:
Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Mülayim, S. (1982). Geometrik Kompozisyonların Çözümlenmesinde Bir Yaklaşım. Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi, (1), 51-63.

Oral, M. Z. (1962). Anadolu'da Sanatsal Değeri Olan Ahşap Minberler Kitabeleri ve Tarihçeleri. Vakıflar Dergisi, (5), 23-78.

Ögel, S. (1966). Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öney, G. (1969). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri. Sanat Tarihi Yıllığı, (3), 135-149.

Öney, G. (1988). Anadolu Selçuklu Mimarisi Süslemesi ve El Sanatları (2. Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Önge, Y. (1985). Konya ve Çevresindeki Mukarnaslı Şadırvanlar. Vakıflar Dergisi, (19), 95-108.

Öztürk, M. S. ve Türkoğlu, M. T. (2016). Anadolu Selçuklu Sanatı Geometrisinin Günümüz Kent Estetiğinde Uygulanabilirliği (Konya Örneği), İdil Dergisi, 6 (28), 167-198.

Turani, A. (2000). Sanat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uzun, C. (2014). 17. Yüzyılda Harput Ulu Camii. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 29-48.

Ünal, H. R. (1982). Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Yavuz, Ş. (2008). Süsleme Sanatlarında Rumi Motif ve Tarihsel Gelişimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, E. (2013). Ankara İli Piyasalarında Bulunan Deri Giyim Aksesuarları Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yücel, E. (1975). Selçuklu Ağaç İşçiliği. Sanat Dünyamız, (4), 3-6.

İnternet Kaynakları

URL1: httpsimage.yenisafak.comresimupload201606110351c930f67516.jpg (erişim tarihi: 5.12.2024)

URL2: divriği ulucamihttpswww.kulturportali.gov.trmedyafotograffotodokuman938divrigi-ulu-cami-minber (erişim tarihi: 5.12.2024)

URL3: sivrihisar ulu camihttpswww.selcuklumirasi.comarchitecture-detailsivrihisar-ulu-camii (erişim tarihi: 5.12.2024)

THE TRANSFER OF GEOMETRIC ORNAMENTS SEEN IN WOODEN MINBARS FROM THE ANATOLIAN SELJUK PERIOD TO CLOTHING DESIGNS

Kezban SÖNMEZ, Özlem TÜMBEK

ABSTRACT

The decorative arts of the Anatolian Seljuk period emerged from a synthesis of diverse cultural influences. During this era, ornamentation was applied to various media—including stone, tile, textiles, metal, and wood—manifesting in geometric, floral, figurative, and calligraphic forms. Among these, geometric ornamentation occupies a paramount position within Turkish-Islamic art. This research aims to analyze the geometric patterns found on Anatolian Seljuk wooden minbars (pulpits) and to adapt these motifs into contemporary women's outerwear. Adopting a qualitative research approach, the study first established a conceptual framework through an extensive literature review. Subsequently, vector pattern designs were generated using Adobe Illustrator software based on the geometric motifs identified on the wooden minbars. Finally, these digitized patterns were integrated into a women's outerwear collection designed for the spring-summer season.

Keywords: Anatolian Seljuk Period, Geometric Ornamentation, Fashion Design, Minbar, Digital Textile Design